

Брентано Клеменс

Біографія

БРЕНТАНО, Клеменс і АРНІМ, Людвіг Ахім фон (Brentano, Clemens — 08.09.1778, Єренбрейстен — 28.07.1842, Ашаффенбург; Arnim, Ludwig Achim von — 26.01.1781, Берлін — 21.01.1831 Віперсдорф) — німецькі письменники.

Імена Клеменса Брентано та Ахіма фон Арніма в історії німецької та світової літератури назавжди стоять поряд. Обидва — вожді гейдельберзьких романтиків, збирачі та популяризатори народної поезії, автори збірки "Чарівний рік хлопчика" — книги, про яку Й. В. Гете сказав, що "вона з цілковитим правом повинна бути в кожному домі". І водночас кожен з них залишив неповторний слід у німецькій літературі та культурі.

Брентано — романіст, поет, автор новел, казок, веселих п'єс, знавець і колекціонер стародавніх текстів і книг і... одна з найзагадковіших постатей в історії романтичної літератури. Він народився в сім'ї Петера Антона Брентано, італійського неогоціанта, який переселився в одне з найбільших торгових міст Німеччини — Франкфурт-на-Майні. Петер Брентано належав до достатньо заможних людей, його справа процвітала, але особисте життя не склалося. Померла перша дружина, залишивши старшого Брентано з п'ятьма дітьми на руках. Клеменс, як і його сестра Беггіна, відома німецька письменниця, народився від другого шлюбу, в якому було 12 дітей, але й цей союз закінчився передчасною смертю другої дружини — Максиміліани Ларош. Тато Брентано, багатодітний батько, попри все, намагався дати всім дітям освіту. Але ні навчання в гімназії (1788—1790) міста Кобленця, де Клеменс познайомився з майбутнім теоретиком і критиком Йозефом Герресом, ні заняття у виховному інституті Вінтервебера в Мангеймі (1791-1793), ні навчання в Бонні (1793), ні вивчення камеральних наук у Галле (1797—1798), ні дворічне перебування в Єні (1798—1800) не давали підстав для висновків про особливу старанність учня. Маючи замкнутий і впертий характер, Клеменс віддавав перевагу вправленню в поезії та малюванню над заняттями. І тут, очевидно, проявився вплив жіночої лінії в родоводі автора роману "Годві".

Бабуся Клеменса — Софі Ларош — замолоду була нареченою відомого письменника Х.М. Віланда, зберегла дружню і літературну прихильність не лише до нього, а й до Й.В.Гете, І.Г. Гердера. Софі Ларош залишила свій слід і в літературі як автор роману "Історія Фрейлін фон Штернхайм" (1771), який свого часу набув популярності і вплинув на створення "Страждання юного Вертера" Гете.

Найстарша дочка Софі Ларош — Максими-ліана, матір Клеменса, була також не позбавлена любові до мистецтва. Юний Гете, часто буваючи в домі Брентано, був закоханий у Максимиліану і відтворив її образ не лише на сторінках "Поезії і правди", а й "Страждань юного Вертера". Клеменс протягом усього свого життя зберіг особливу прихильність до матері, вона для нього була предметом не лише любові, а й обожнення.

У жінках, які відіграли величезну роль у творчій біографії Brentano, він завжди шукав і почасти знаходив риси схожості з матір'ю.

Не менш значну роль у житті Brentano відіграли і його сестри: Софі, яка рано пішла з життя, але була особистістю, безумовно, обдарованою і поетичною, і, звичайно, Беттіна, яка називала старшого брата своїм "духовним близнюком".

Відзначаючи величезний вплив атмосфери сім'ї на формування характеру, творчих і людських симпатій Brentano, слід сказати й про інші фактори, що вплинули на становлення одного з представників гейдельберзького романтизму. Ще в Кобленці Brentano познайомився з Герресом. В Єні він зустрічався з братами А. В. і Ф. Шлегелями, слухав лекції Й.Г. Фіхте, Ф.В. Шеллінга, К. Ріхтера, спілкувався з К.М. Віландом і Гете, здобув прихильність талановитої письменниці С. Мери, дружив з К.Ф. Савіні. У 1801 р. у Геттінгені відбулася зустріч з Ахімом фон А. З колом цих людей пов'язаний перший етап творчості Brentano.

У 1801—1802 рр. вийшов друком роман "Годві" ("Godwi"), який сам автор назвав "здичавілим". У ньому відобразились і жахливі враження від перебування в домі тітоньки Мен, і вплив ідей енських романтиків, що позначилось перш за все на особливій зацікавленості проблемами мистецтва, образом художника. Водночас уже в цій ранній художній спробі втілюється уявлення Brentano про світ земний як світ порочний і гріховний, у якому все перебуває в таємничій і фатальній залежності. Всі герої роману, як виявляється, перебувають у родинних зв'язках, про які вони не підозрюють. Складністю, запутаністю людських стосунків пояснюється і складність сюжету. Роман населений персонажами, які наділені рисами тих людей, з ким спілкувався Brentano. Так, леді Холфілд (Моллі) схожа на поетесу Софі Мери; в образі Вердо прочитується Віланд; поет Хабер, з якого поет знущається в романі, — поважний і відомий перекладач І.-Д. Гріс, який познайомив німецького читача з Т. Тассо, Л. Аріосто, М. Боярдо. В образі оповідача Марії Brentano втілює себе.

"Годві" був взірцем романтичного роману не лише з точки зору змісту, а й манери його викладу. Кароліна Шлегель у листі до А.В. Шлегеля особливо підкреслювала саме цю особливість твору. Говорячи про другу частину роману, вона зауважувала: "...є у ньому романси, котрі виглядають так, мовби ніхто їх не писав, а вони з'явилися самі по собі у давні часи. Вірші, які не поступаються найкращим витворам цієї школи, різні знахідки, гра слів, вдалі яскраві сцени", але далі вона зазначає, що все це існує "саме по собі, не в цілому". Роман "Годві" ("Godwi, oder das steinerne Bild der Mutter") був першою і останньою спробою Brentano у цьому жанрі.

У ці ж роки автор спробував свої сили в комедії "Понсе де Леон" ("Ponse de Leon", 1801), зінгшпілі "Веселі музиканти" ("Die lustigen Musikanten", 1802), написав "Хроніку одного мандрівного школяра" ("Aus der Chronika eines fahrenden den Schulers", 1802).

У 1802 р. разом з Арнімом фон Арнімом Brentano здійснив подорож по Рейні, його враження передають рядки з юнацького листа: "Весна була такою чудовою, Рейн прийняв мене так гостинно, Арнім так мене любить. Ось я вступив у мою молодість, яка оточила мене зі всіх сторін. О, я такий нещасливий тепер, я кохаю так пристрасно

кохану мого єдиного тутешнього друга. Господи, дай мені сили зректися її". Важко достовірно вказати, хто ця кохана Brentano, з більшою часткою ймовірності можна стверджувати, що нею могла бути й Софі Мєро, з якою у 1803 р. Brentano одружився. Сімейне життя Клеменса та Софі було короткочасним і складним. Поховавши трьох дітей, у 1806 р. Brentano втратив і Софі. Здавалося, що справджувалися пророчі слова матері Й. В. Гете, яка написала колись в альбомі Brentano рядки: "Де небо, там тобі й Вадуц! На землі тобі володарство ні до чого! Царство твоє — на небесах, ти не від світу сього, коли доторкнешся грішної землі — сльози проллються". Усе життя Brentano було стражданням від усвідомлення неможливості поєднання на землі двох начал: чуттєвого (гріховного) і духовного (святого). Цей одвічний конфлікт відобразився вже у знаменитій легенді про чарівницю з Барлаха, "красуню Лоре Лей", яка ввійшла в другу частину роману "Годві", а в 1803 р. — у збірку "Чарівний ріг хлопчика".

У 1803 р. Brentano разом із Софі Мєро перебрались у Гейдельберг. Розпочався період тісного співробітництва з Ахімом фон Арнімом. Спільно вони випускали "Газету для відлюдників". У 1806—1808 рр. вийшла друком збірка "Чарівний ріг хлопчика" ("Des Knaben Wunderhorn"), задум якої виник ще під час першої подорожі Арніма і Brentano по Рейні. Метою авторів збірки було "збирання в одне ціле свого розділеного на частини народу, роз'єданого мовою, державними забобонами, релігійними помилками". Вихід друком уже першого тому збірки привернув увагу сучасників. Доброзичливою і розлогою рецензією на видання відгукнувся Й. В. Гете, який вважав, що читач "у будь-яку хвилину доброго чи поганого настрою" знайде у цій книзі "щонебудь співзвучне чи хвилююче". Детальну рецензію опублікував і Й. Геррес. Він не лише привітав почин Brentano і Арніма, а й сформулював на основі аналізу збірки основні думки про те, що таке "народна поезія", "дух народу", як вони співвідносяться і в чому полягає відмінність "народної" ("природної" — "Naturpoesie") поезії від авторської, індивідуальної ("Kunstpoesie").

Свою позицію щодо поезії автори збірки висловили в передмові: "Ми шукаємо щось піднесене — золоте руно, яке належить усім, яке є багатством усього нашого народу... Пісні, перекази, вислови, оповідання, ворожіння і мелодії; ми хочемо повернути все, що в поступальному русі часу зберігає свою алмазну цінність". Арнім і Brentano хотіли, щоб їхня збірка стала "спільним пам'ятником великого нового народу, німців, могильним пагорбом прачасів, веселим бенкетом теперішнього, майбутнього, дорожнім знана шляху життя".

Звернення Арніма і Brentano до патріотичних почуттів к співвітчизників було особливо актуальним в епоху наполеонівських воєн. Усе в збірці підлаковувалося вираженню ідеї єдності нації на основі єдності духу народу та національної історії. З цієї точки зору було продумане й оформлення титульного аркуша другого тому "Чарівний ріг хлопчика", вигравійованого Адамом Вейзе за малюнком Клеменса Brentano і В. Грімма: Ольденбурзький ріг — символ збереження і єдності Німеччини на фоні відреставрованої Гейдєрберзької фортеці, котра насправді була давно зруйнованою. Тексти, що увійшли до збірки в основному були взяті зі стародавніх книг з бібліотеки

Брентано — знавця, поціновувача та дивовижного майстра з обробки стародавніх пам'яток. На відміну від братів Грімм, які прагли до максимального виявлення первісної основи т. зв. "народної" поезії і наполягали на дотриманні "чистоти" запису, Брентано та Арнім суттєво "осучаснювали" текст, намагалися максимально виявити авторське "Я".

Помістивши у збірку "народні" пісні, перекази, легенди, які піддавалися значній авторській обробці, вони намагались довести, що під тонким шаром індивідуальної культури приховуються залишки спільного життя народу і що вона є "міцним фундаментом", на якому необхідно зводити будівлю культури, де не може і місця роз'єднаності та відокремленості. Своє покликання творці "Чарівного рога хлопчика" "вбачали у відновленні цього фундаменту, згодом (після випуску першого тому) Брентано звернувся до читачів з проханням надсилати йому народні пісні, "жартівливі і сумні, насмішкуваті, дитячі, колискові і т. д.". Зацікавленість викликала кожна говірка, кожна старовинна мелодія. Брентано прохав записувати пісні, звертаючись до народних учителів і пасторів, прислуги і няньок. У результаті розміщені у збірці твори охоплювали всі форми життя, будні та свята, відповідали запитам людей різного віку, станів, естетичних уподобань. У книзі, здавалося, втілилась улюблена думка романтиків, сформульована братами Грімм: "Справжня поезія завжди пов'язана з життям, оскільки з нього виникає і до нього повертається".

Тріумф "Чарівного рога хлопчика" не вичерпав прагнень Брентано до поетичного самовираження. Живучи завжди напруженим і достатньо прихованим від інших внутрішнім життям, він болісно шукав кумира, який міг би стати йому надійним захисником від душевного роздвоєння. Цим пояснюється звернення Брентано до католицької віри, що привело його до остаточного розриву з братами Грімм і багатьма однодумцями з романтичного руху. У 1816 р. поет дізнався про Анну-Катаріну-Еммерік, черницю, на тілі якої відкрилися стигми. Ця новина сколихнула його. У вересні 1818 р. він залишив усі колишні заняття і став секретарем Анни-Катаріни. Аж до її смерті в 1824 р. вдень і вночі Брентано чергував біля ліжка хворої, записуючи її видіння.

Болюче борсання між реальністю та прагненням до віднайдення неземного блаженства, безмежна влада фантазії й абсолютна влада вищих сил, приреченість людської долі і торжество любові — все це знайшло відображення в новелі Брентано. "Історія про доброго Касперле та гошу Аннерль" ("Geschichte vom braven Kasperl und dem schonen Annerl", 1817).

Але менш за все Клеменсу личила роль "писаря" (der Schreiber), як він себе називав. І в записах видінь Анни-Катаріни, порушуючи всі норми аскетичності, проривалася фантазія Брентано. Та справжнім тріумфом поетичного слова та уяви були його казки та вірші. У казці він прагнув досягнути "незбагненні закони світобудови". І через те вони так часто схожі на дивовижні історії, почуті в дитинстві. Їхніми героями є традиційні персонажі: принци, принцеси, велетні та страховиська. На кожному кроці читача очікують дива та надзвичайні перетворення. Героям доводиться долати багато перешкод, але фінал неодмінно виявляється щасливим: над усім торжествує любов і

поезія. Усі ці риси притаманні і "Казці про барона фон Хюпфенштіхе" ("Das Marchen von dem Baron von Hupfenstich", 1811), створеній значно пізніше казці "Гоккель, Гінкель і Гакелея" ("Gockel, Hinkel und Gokkeleia", 1838).

Цілковито новою гранню творчості Брентано, яка стала відомою у повному обсязі лише після смерті автора, була його поезія, яку він особисто назвав "колекцією душевних виразок і видатною, майже повною колекцією душевних ран". Збірка віршів була опублікована у 1854 р.

Фактів про останні роки Брентано надзвичайно мало. Відомо, що вони пройшли непомітно, у мандрах містами. З 1833 р. він в основному проживав у Мюнхені, тут же Брентано пережив й останнє кохання до Емілії Ліндер. Це почуття оживило ліричний талант поета. Результатом поетичного натхнення став такий шедевр світової лірики, як "Вечірній вітер" ("Die Abendwinde wehen", 1834) та ін.

Брентано — найстарший з гейдельберзьких романтиків — помер на 64-у році життя, на одинадцять років переживши Ахіма фон А., свого друга та співавтора, який також залишив неповторний слід у німецькій літературі.

Людвіг Ахім фон Арнім — дворянин за походженням, уродженець Пруссії, вихований у прусько-юнкерських традиціях, з юних літ мав нахил до точних наук і пов'язував своє майбутнє із заняттями фізикою, і аж ніяк не з поетичними вправліннями. З 1798 р. він вивчав природничі науки в Галле, публікував з 1799 р. наукові статті в "Гільбертівських анналах фізики", заснував "Товариство друзів вільної фізики", згодом продовжив студіювати фізику в Геттінгені (1800—1801), де й познайомився з Брентано. У 1801 — 1804 рр. він мандрував по Європі. Спільна з Брентано подорож Рейном у 1802 р. остаточно схилила Арніма до поезії. Дружба з братами Грімм, у яких він часто бував у "Домі казки" в Касселі і з якими активно листувався, посилила зацікавленість Арніма народною поезією та історією. З 1805 р. Арнім проживав в Гейдельберзі, працюючи разом з Брентано над "Чарівним рогом хлопчика", тут же дізнався про вторгнення Наполеона у Пруссію, болісно переживаючи окупацію батьківщини наполеонівськими військами. Восени 1808 р. Арнім переїхав у Берлін, як і колись, упевнений у тому, що батьківщині обов'язково знадобиться його допомога в боротьбі з імператором Франції. У цьому ж році Арнім відвідав Гете у Веймарі, провівши у його товаристві за розмовами про збирання фольклору, про літературу п'ять передріздвяних днів, демонструючи привезені ним гравюри на міді. Авторитет Гете для Арніма завжди був високим, про що свідчить і посвята веймарському "олімпійцеві" збірки "Чарівний ріг хлопчика".

У 1809 р. вийшла друком збірка новел Арніма "Зимовий с"д" ("Der Wintergarten"). Звертаючись до минулого, до історії, до "стародавньої" літератури, Арнім намагався виявити глибинний зміст, розшифрувати формулу, яка ґрунтується на особливостях народної свідомості. У новелах, написаних на історичний сюжет, правда тісно переплітається з фантастикою і видіннями. Вже в першій збірці новел Арніма, творчості якого, на відміну від Брентано, притаманний повчальний елемент, виступає з різкою критикою сучасного йому суспільства, з його тверезим розрахунком і егоїзмом,

усе роз'їдаючою владою грошей. У 1812 р. з'явилася новела "Ізабелла Єгипетська" ("Isabella von Agypten"). У новелі у напівісторичній-напівфантастичній формі письменник розповідає про кохання циганки Ізабелли та імператора Карла V. Хід історії "сакралізується" автором, людина виявляється іграшкою випадку і своїх пристрастей, свобода її волі відносна.

У 1811 р. відбулося вінчання Бетіни Brentano та Ахіма фон Арніма. Їхнє подружнє життя тривало два десятиліття. Це був союз двох талановитих людей, які вміли поважати одне одного. У листі до братів Грімм, у якому міститься прохання до В. Грімма впорядкувати спадщину Арніма, Бетіна писала: "Не жалійте мене, любі брати, я його дружина, я носила під серцем його дітей, і в цих дітях так багато гарного, мені судилося ще певний час бути з цими дітьми, і це випробування мого кохання мовби знову поєднає мене з ним. Обручка, яку він двадцять років носив на пальці руки як запоруку непорушної вірності, ніби вінчальна, навіки поселилася на моїй руці". І це були не просто слова. Вона завжди вірила в талант свого чоловіка і через те з повним правом заявила: "Ніхто, окрім мене, не знає, наскільки прекрасний і гармонійний його характер... а що інші оголошували в його працях поганим і слабким, то я впізнавала як зародки, як корені ще нерозвинутих прекрасних ідей".

У 1813—1814 рр. Арнім брав участь у національно-визвольній війні проти Наполеона, редагував газету "Пруський кореспондент" ("Der Preussische Correspondent"), а в 1814 р. повернувся у фамільне помістя Віперсдорф, оскільки завжди з недовір'ям ставився до життя в місті. У 1818 р. він написав новелу "Одержимий у форті Ратона" ("Der tolle Invalide aus dem Fort Ratonneau"). І в цьому творі Арнім використав традиційний для нього прийом поєднання реального і таємничого. Людське життя зображене як нагромадження подій, зв'язок між якими важко пояснити. Щаслива розв'язка новели — порятунок Франкера від диявольського наслання — видається надто штучною. Але саме ця штучність фіналу і передає уявлення Арніма про хід історії, про плин людського життя як курйозу, який неможливо досягнути шляхом встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

В останні роки життя Арнім працював над романом "Охоронці корони" ("Die Kronenwächter". Bd. 1, 1817), друга частина вийшла вже посмертно у 1845 р., а увесь твір залишився незакінченим. Дія роману припадає на епоху правління імператора Максиміліана і вирізняється притаманною романтикам ідеалізацією Середньовіччя.

"Охоронці корони" — одна зі спроб створити історичний романтичний роман. 21 січня 1831 р. слуга, увійшовши в кімнату господаря, виявив Арніма мертвим. На столі лежала розкритою книга "Мандри Франца Штернбальда" Людвіга Тіка. Так закінчився життєвий і творчий шлях одного з яскравих новелістів романтичної епохи, чудового знавця народної поезії і вітчизняної історії.

Л. Дудова